

AVLIVNING & AVFÅNGNING

Detta dokument syftar till att klargöra Svenska Jägareförbundets uppfattning om vilka metoder som är lämpliga för att avliva/avfånga olika viltarter ur ett praktiskt perspektiv. Dessutom belyses de juridiska aspekterna på när man kan använda sig av de olika metoderna.

Med termen ”avlivning” avses då vilt dödas i situationer då man av en händelse påträffar djur. Även avlivning av vilt som fångats i fångstredskap avses. Med ”avfångning” avses då skadat vilt skall dödas i samband med jakt med skjutvapen, jakteftersök eller trafikeftersök på polisens uppdrag.

Avlivning

40 b § jaktförordningen anger att om man anträffar frilevande vilt så skadat eller i en sådan belägenhet att det av djurskyddsskäl snarast bör avlivas, får djuret avlivas även om det är fredat eller om avlivningen sker på annans mark. Enligt 12 a § jaktförordningen gäller inte bestämmelserna om jaktmedel i jaktlagstiftningen när man skall avliva vilt som fångats med fångstredskap.

Man kan därför i dessa fall använda sig av de metoder som rekommenderas nedan. Om man vill avliva viltet måste man ha sådan kunskap att man förkortar dess lidande och inte tvärtom gör sig skyldig till djurplågeri, vilket kan bli fallet om man använder en olämplig avlivningsmetod. Sådana olämpliga avlivningsmetoder kan exempelvis vara kvävning, drunkning och gasning. Dessa är inte tillåtna att använda.

Avfångning

Avfångning är i princip en del av jakten och därför skall man som huvudregel använda annars godkända jaktmedel. I princip innebär detta att utgångspunkten är att man skall använda det skjutvapen och den ammunition som lagstiftningen anger. Vissa avsteg kan dock motiveras i enlighet med vad som anges nedan.

27 § jaktlagen anger att jakten skall bedrivas så att viltet inte utsätts för onödigt lidande. Det finns ett rättsfall där en person åtalades för att ha dröjt för länge med att skjuta ett avfångningsskott mot en älg som han stod och tittade på när den sparkade och så småningom dog. I det aktuella fallet friades han eftersom det inte gått så lång tid, men det ligger alltså nära till hands att man har en skyldighet att skjuta fångstskott på ett vilt som inte dör tillräckligt snabbt.

Paragrafen anger vidare att jakten inte skall bedrivas så att människor eller egendom utsätts för fara. Detta gör att man kan motivera ett avsteg från annars tillåtna jaktmedel, t.ex. avfånga ett mindre vildsvin med kniv om hunden är så nära vildsvinet att ett studsarskott skulle riskera träffa hunden (d.v.s. din egendom). Om ett avfångningsskott av olika orsaker skulle utgöra en säkerhetsrisk för jägaren eller andra människor, t.ex. om viltet ligger i ett stenigt område eller kulfång saknas, får man också använda annars inte godkända jaktmedel.

28 § jaktlagen anger också att om vilt har skadats vid jakt, vad vi normalt kallar jakteftersök, skall jägaren snarast vidta de åtgärder som behövs för att spåra upp och avfånga djuret. Man kan då vidta åtgärder som är motiverade i det enskilda fallet, utöver vad som gäller annars vid jakt. Detta innebär t.ex. att när labradoren avlämnar en and i din hand och du då upptäcker att

den lever, så kan du omedelbart snurra den i nacken för en snabb död. Man behöver inte kasta upp den i luften igen och skjuta ihjäl den. Du riskerar att bomma och ett nacksnurr är då snabbaste och säkraste sättet att förkorta djurets lidande. Förutom att möjliggöra användning av annars inte godkända jaktmedel, så är det kanske främst andra regler i jaktlagstiftningen som man tvingas göra avsteg från vid jakteftersök. Det kan gälla förbudet mot jakt under dygnets mörka timmar för vissa viltarter, användning av annars otillåten belysning, användning av motorfordon för att genskjuta vilt o.s.v.

Trafikeftersök regleras i 26a § jaktlagen som anger att om vilt har varit inblandat i en sammanstötning med ett motorfordon, får polisen vidta de åtgärder som behövs för att spåra upp och avliva djuret. Denna paragraf innebär liksom vid motsvarande bestämmelse för jakteftersök att man kan vidta åtgärder som är motiverade i det enskilda fallet, utöver vad som gäller annars vid jakt. Dessutom finns ett par specialregler i Naturvårdsverkets och Rikspolisstyrelsens föreskrifter som gäller för trafikeftersök.

Naturvårdsverket har vid trafikeftersök godkänt enkelpipiga hagelgevär samt kombinationsvapen med slugs efter vildsvin, dovhjort, mufflonfår, älg, kronhjort, rådjur, björn, varg och järv. Detta innebär att även kombinationsvapen får användas och att annat än vildsvin, mufflonfår och dovhjort får jagas med slugs, men alltså bara vid trafikeftersök på polisens uppdrag. Däremot anger Rikspolisstyrelsen att enhandsvapen inte får användas alls vid trafikeftersök. I övrigt får eftersöksjägaren bedöma om det är lämpligt att djuret avfångas med annat vapen än skjutvapen, t.ex. kniv. Liksom vid jakteftersök motiverar bestämmelsen annars främst användning av annars inte godkända jaktmetoder m.m. Dessutom får man jaga vilt utanför annars tillåten jakttid.

Metoder för avlivning och avfångning

Vilka metoder är då lämpliga för att avliva/avfånga olika viltarter ur ett praktiskt perspektiv? I det följande pratar vi om avlivning men även avfångning avses. Att avliva skadat vilt bygger på samma princip att viktiga organ ska skadas, så att livsfunktionerna upphör. Aningen ska hjärtat och/eller de stora blodkärlen skadas så att blodflödet till hjärnan upphör och livsfunktionerna stängs av på grund av syrebristen i hjärnan. Alternativt ska vitala delar av centrala nervsystemet mekaniskt skadas, det vill säga hjärnan eller ryggmärgen närmast hjärnan, så att viktiga delar av hjärnans aktivitet slutar fungera. Om man får en skada längre ner på ryggmärgen kommer djuret att bli förlamat, men oftast vara vid medvetande. Man kan jämföra detta med en whiplash-skada som drabbar människor i exempelvis trafikolyckor.

När man avlivar ett skadat vilt kan detta ske antingen med skjutvapen eller för hand med hjälp av i första hand en kniv.

DÄGGDJUR

Avliva med vapen

Vid avlivning av stort vilt (björn, varg, lo, älg, hjort, vildsvin och mufflon – dock inte små vildsvin, mufflonlamm och dovkalvar) är det alltid bäst att försöka skjuta i vitala delar av centrala nervsystemet. Då får man en snabb och säker avlivning. Skottet placeras bäst högt upp i halsen för att vara säker på att träffa vitala delar av hjärnan och ryggmärgen. Chansen är då också minst att man missar centrala nervsystemet. Skott i huvudet bör man undvika då det är lätt att missa hjärnan. Om man måste skjuta ett djur i huvudet ska det antingen ske i pannan

i en krysslinje mellan öronen och ögonen, eller så skjuter man snett bakifrån i örats bakkant. Det fungerar också att skjuta djuret i bröstet så att hjärta och stora kärl förstörs. Detta kan exempelvis vara lämpligt om det skadade djuret ligger och slår med huvud och hals. Vilt i fångstredskap brukar man dock skjuta i huvudet, men detta beror till stor del på att man öppnar luckan ovanpå fällan och då är det smidigast och säkrast att skjuta mitt i övre delen av skallen. I dessa fall är det lämpligt att använda kulvapen i .22 LR, även på tex lo. När det gäller större vilt som kan fångas i fälla som vildsvin, är inte denna kaliber tillräcklig för att på ett säkert sätt penetrera skallbenet. För vildsvin rekommenderas därför .22 Winchester Magnum eller .22 Hornet. Eftersom vildsvin är flocklevande kan flera vildsvin fångas i fälla. Ett flerskotts kulgevär rekommenderas därför. Även när det gäller andra fångstredskap än fällor som t.ex. rävsnara då viltet kan röra sig och ett enda säkert skott inte alltid kan avlossas, rekommenderas flerskottsvapen alternativt hagelgevär för en säker avlivning.

Avlivning utan skjutvapen

Ibland har man kanske inte tillgång till ett vapen utan måste avliva djuret med en kniv. I andra fall har man kanske inte tillgång till en kniv utan måste slå ihjäl djuret med ett hårt föremål. I dessa situationer gäller det att åstadkomma en avlivning på ett så snabbt och skonsamt sätt som möjligt.

En grundregel här är dock att rör det sig om större djur, d.v.s. björn, varg, lo, älg, hjort (ej dovkalv), vuxna mufflonfår eller större vildsvin ska man inte försöka avliva djuret för hand. Dels är risken stor att man inte lyckas åstadkomma sådana skador att djuret dör, dels är risken stor att dessa stora djur skadar dig, när du försöker avliva det. Stora djur bör därför alltid avlivas med skjutvapen.

En ytterligare faktor som påverkar hur avlivningen ska ske är naturligtvis hur pass skadat viltet är, och om det är vid medvetande. Är djuret medvetlöst, men inte dött, kan det vara enkelt att skära av ett kärl eller hjärtat, eller använda ett trubbigt föremål och krossa skallen. Är djuret däremot vid medvetande, men förlamat, kan det vara svårare att använda kniv. I dessa fall är det oftast tillrådligt, fram för allt om det är något större djur, att försöka få till stånd avlivningen med skjutvapen.

Om det rör sig om mindre djur (rådjur, dovkalv, mufflonlamm, små vildsvin, räv, hare eller liknande) som är skadat och vid medvetande kan man sätta ena foten på huvudet för att förhindra att djuret rusar upp eller på annat sätt rör sig. Gör man så är det säkrare när man ska sticka kniven i hjärtat eller skära av kärl så att djuret förblöder.

Avliva med kniv

Använder man en kniv för avlivningen skadar man blodkärssystemet. Enligt gammal tradition ansågs det bra att avliva djur genom ett nackstick, dvs att man sticker in en kniv mellan skallen och första halskotan (atlaskotan) och skär på så sätt av ryggmärgen. Denna avlivningsmetod användes exempelvis förr i tiden vid renslakt med en böjd kniv, s.k. krumkniv. Tekniken är emellertid väldigt svår och det finns stora möjligheter att misslyckas eftersom man måste skada själva hjärnstammen för att djuret inte endast skall bli förlamat. Nackstick är därför inte en lämplig avlivningsmetod och får inte tillämpas.

Betydligt säkrare är att skära av stora kärl så att djuret snabbt förblöder. Antingen görs detta genom att man sticker in kniven i hjärtat så att djuret förblöder till brösthålan. Man sticker

bakom bogen ovanför armbågsspetsen, ungefär på samma ställe som man siktar på vid vanlig jakt. Det är bättre att sticka för högt än för lågt, för chansen är då större att man träffar hjärtat eller de stora blodkärlen med kniven. Ett annat säkert sätt är att skära av de stora kärlen som går på halsen sida upp till hjärnan. Denna metod är lätt att lära sig och risken för att man ska misslyckas är liten. Man sticker in kniven vid underkäkens vinkel i bakkanten. Kniveggen ska vara utåt/neråt. Stick in kniven till det tar stopp (halsen) och skär sedan neråt. Man kommer då skära av både artär och ven som går till hjärnan och detta djur förblöder på mindre än en minut.

Trubbigt våld

Om man inte har någon kniv kan man slå ihjäl djuret genom att skada centrala nervsystemet. Slaget ska riktas mot skalltaget där skallbenet ligger direkt an mot skinnet. Ett slag här gör att skallbenet fraktureras, blödningar uppstår och hjärnvävnaden skadas. Denna avlivningsmetod kan användas mot harar, kaniner och mindre rovdjur upp till rävs storlek. Slaget ska ske med en hammare, yxa eller liknande föremål som är tillräckligt tungt för att slå sönder skallbenet. Man kan också avliva kaniner med denna princip, men utan att använda en hammare eller liknande. Man håller då kaninen i bakbenen med huvudet nedåt. Kaninen kommer då hålla huvudet uppåt, och man slår då ett "karateslag" mot bakhuvudet med handen. Kaniner har ett tunt skallben och det är lätt att fraktureras det med denna metod, med snabb död som följd.

FÅGEL

Att avliva fåglar skiljer sig en del jämfört med hur man avlivar däggdjur vid jakt. Fåglar avlivas antingen för hand när hunden apporterat den, eller för hand när de fångats i fälla. Fåglars anatomi och storlek gör att det är bäst att utföra avlivningen "för hand" och inte med skjutvapen.

Det är viktigt att avlivningen görs snabbt och korrekt. Här syndas det en del ibland, och det är exempelvis inte korrekt att döda fågeln genom att man klämmer ihop bröstsidorna under vingarna. Denna avlivningsmetod innebär att man sakta kväver fågeln vilket medför att det tar många minuter innan döden inträder. Det är därför inte tillåtet.

Fåglar skall avlivas på snabbast och skonsammaste sätt. Beroende på fågelart och storlek varierar avlivningsmetoderna något. Ett enkelt sätt att avliva fågeln är att genom ett kraftigt slag mot fågelns bakhuvud med en käpp orsaka omedelbar medvetslöshet och hjärnskador så att fågeln dör. Man håller fågeln i benen med huvudet ner. En naturlig reaktion är då att lyfta huvudet och man träffar därför med slaget mot skalltaget där skallbenet ligger direkt mot huden.

Denna avlivningsmetod passar för alla fåglar. Metoden är också utmärkt för stora fåglar som gäss. Däremot kan det vara problem med tjädrar som har ett tjockare skallben och här kan det vara bättre att vrida halsen ur led. Denna metod bygger på principen att man rycker halskotan ur led och därmed skadar hjärnstammen och andra viktiga delar i hjärnan. Man vrider nackleden ur led genom att hålla i huvudet med en hand och fågeln med den andra. Därefter drar man snett neråt och vrider nackleden ur led. Detta är en speciell teknik att lära sig, men metoden är en snabb och säker avlivningsmetod för fågel. En variant på denna metod är att hålla fågeln i huvudet och sedan snurra på fågeln. Denna metod är relativt enkel att lära sig och rätt utförd rycker man nackleden ur led på fåglar av alla storlekar.

När man fångar fåglar i fälla sker vittjningen antingen på dagen eller när det är mörkt. I vissa fångstredskap kan man fånga fågeln direkt med händerna och avlivningen kan ske direkt. I andra fall behöver man fånga fåglarna med håv om de är i ett större utrymme som exempelvis i Norska kråkfällan. Ibland fångar man också flera fåglar och då är det vara lämpligt att stoppa ner dem i en jutesäck eller liknande för att avliva dem senare på annan plats. Detta för att avlivningen ska ske på bästa sätt och att man inte onödigt förlänger fångsttiden i fällan.